

Інна Болокан, к. ю. н., докторант

Запорізький національний університет, Україна

ЗОБОВ'ЯЗУЮЧІ НОРМИ ЯК ПРЕДМЕТ РЕАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ НОРМ У ФОРМІ ВИКОНАННЯ

Inna Bolokan, PhD in Law, ScD candidate

Zaporizhzhia National University, Ukraine

BINDING NORMS AS A SUBJECT OF IMPLEMENTATION OF ADMINISTRATIVE-LEGAL NORMS IN THE FORM OF EXECUTION

This article analyzes “execution of administrative-legal norms” as a form of implementation of legal norms. The author highlights those transformations that took place as in scientific approaches to different types of administrative-legal norms, which are implemented in the form of execution, so in legislator’s approaches regarding legal fixation of obligations. It is claimed that in earlier periods of administrative law development there was no clear distinction between forms of implementation of administrative law, thus, binding, forbidding, and empowering norms were equally used as subject of implementation for characteristics of “implementation of administrative law”. In the modern period of administrative law development scientists acknowledge the “linking” to binding norms as a subject of implementation in the form of execution. Considering that the basis of binding norms is a certain obligation, the article provides examples of transformations in the legislative approach to fixation of certain administrative-legal obligations.

Key words: administrative rule, implementation of norms, execution of norms, binding norms, obligation.

Реалізація норм права є тим показником, який дозволяє відчутти дієвість норми як для суб’єктів нормотворення, так і для осіб приватного права. Норми права, регулюючи різні аспекти суспільного життя, стають реальними лише коли реалізуються у тій чи іншій формі. Виконання є однією з форм реалізації, в якій «набуває життя» значна кількість норм адміністративного права. Відтак, дослідження тих норм, які є предметом реалізації у формі виконання, є актуальним напрямом наукового пошуку. У радянський період розвитку доктрини адміністративного права, коли й почалися активні наукові дослідження, пов’язані із виокремленням різних форм реалізації норм права, а, особливо у 50-70 рр. ХХ ст., більшість вчених-адміністративістів терміном «виконання адміністративно-правових норм» досить часто позначали «реалізацію норм адміністративного права» загалом. Характерною особливістю цього періоду є те, що «виконання норм права» пов’язувалось і з зобов’язуючими, і з уповноважуючими, і з забороняючими нормами. У 80-х рр. ХХ ст. акценти у дефініціях «виконання» (як форми реалізації адміністративно-правових норм) зміщуються у бік характеристики поведінки суб’єктів реалізації (правомірна поведінка у формі активних дій). Вказана тенденція збереглася і у подальшому.

Загалом аналіз наявних у науці адміністративного права визначень «виконання адміністративно-правових норм» як однієї з форм реалізації, дозволяє стверджувати про: 1) певне розмаїття підходів авторів щодо виокремлення суб’єктів виконання («суб’єкти адміністративних правовідносин», «учасники управлінських відносин», «учасники урегульованих відносин», «суб’єкти і об’єкти публічного управління»); 2) майже однотайність вчених-адміністративістів у роботах, датованих першою та другою декадою ХХІ ст., у характеристиці поведінки як активної (на відміну від значної кількості доктринальних джерел з адміністративного права радянського періоду, в яких йдеться про можливість як активної, так і пасивної поведінки, що пояснюється, в свою чергу, відсутністю на той час чіткого розмежування «додержання» та «виконання» як форм реалізації норм права); 3) акцентування уваги при характеристиці виконання на виконанні саме

юридичних обов'язків; 4) виділення «галузевості» виконання як форми реалізації шляхом вказівки на галузеву належність норм, які мають виконуватись; 5) стійка позиція щодо неможливості відступів від положень адміністративно-правової норми (імперативний спосіб формулювання відповідної норми) шляхом характеристики поведінки суб'єктів виконання як: «чіткого слідування», «виконання» обов'язків, «слідування» приписам, які містяться у нормах, «слідування» юридичним розпорядженням, заборонам та дозволам, «підкорення» вимогам, яка встановлює норма; б) домінування у сучасних доктринальних джерелах з адміністративного права «прив'язки» виконання до різновиду норм, положення яких мають виконуватись, – виконання зобов'язуючих норм (на відміну від доктринальних джерел радянського періоду, де йшлося про виконання як зобов'язуючих, так і уповноважуючих та забороняючих норм).

Особливої уваги заслуговує остання з наведених рис. У науці сучасного адміністративного права відсутній єдиний підхід до визначення критерію поділу норм на уповноважуючі, зобов'язуючі та забороняючі. Відповідний критерій визначають, як: «форма вираження диспозиції», «форма припису», «юридичний зміст», «форма вираження» тощо. *Зобов'язуючі (приписні)* адміністративно-правові норми покладають на суб'єктів обов'язок здійснення визначених у нормі позитивних дій, наказують здійснити той чи інший варіант належного поведіння¹. Т.О. Коломоєць у Словнику базової термінології з адміністративного права (2010 р.)², О.А. Задихайло у навчальному посібнику «Адміністративне право України (Загальна частина)» (2016 р.)³, Н.В. Александрова у підручнику «Адміністративне право України. Академічний курс» (2004 р.)⁴, І.Д. Пастух у підручнику «Курс адміністративного права України» (2012 р.)⁵ подають певні уточнення й зазначають, що вони містять у собі юридичну вказівку виконати певні дії, при виникненні передбачених ними умов, а С.Г. Стеценко у навчальному посібнику «Адміністративне право України» (2011 р.) формулює вказане, як те, що «вони закріплюють вимогу виконання певних дій»⁶. Словами, які можуть бути складовими диспозицій зобов'язуючих адміністративно-правових норм, є: «зобов'язаний», «повинен», «підлягає»⁷.

Виконання є формою реалізації саме *зобов'язуючих норм*, адже йдеться про необхідність, обов'язковість (а не про право, як у випадку уповноважуючих норм) втілення обов'язків та активну (а не пасивну, як у випадку забороняючих норм) поведінку суб'єкта реалізації адміністративно-правової норми.

У законодавчому підході до особливостей закріплення зобов'язуючих адміністративно-правових норм можна умовно виокремити три групи: 1) майже незмінюваність на протязі значного періоду часу підходів законодавця до врегулювання певних адміністративно-правових відносин у вигляді встановлення обов'язків; 2) доволі суперечливі підходи законодавця до питання необхідності чи відсутності необхідності у врегулюванні певних адміністративно-правових відносин шляхом закріплення конкретних обов'язків; 3) скасування певних обов'язків, які раніше визнавались обов'язковими.

Прикладом доволі сталого щодо свого нормативного врегулювання підходу, є інститут звернень, зокрема скарг, який відомий вітчизняному праву досить давно. Зокрема у хрестоматійних виданнях з історії України можемо знайти тексти скарг як з боку селян, так і з боку козацьких старшин, шляхтичів, датованих 20-30-х рр. XVIII ст.⁸. Крім того, давніми є й спроби держави унормувати формальні ознаки скарг. Так, у п. 1 Примітки до ст. 49 Розділу Книги другої «Установи Ради міністрів і Комітету міністрів» Зводу державних установ (видання 1892 р.)⁹ було закріплено

¹ Галуцько, В.В., Олефір, В.І., Гридасов, Ю.В., Іванишук, А.А., Короед, С.О. (2013). *Загальне адміністративне право*. Херсон: ХМД, 62.

² Коломоєць, Т.О. (2010). *Словник базової термінології з адміністративного права*. Київ: Істина, 86.

³ Задихайло, О.А. (2016). *Адміністративне право України*. Харків: Право, 47.

⁴ Авер'янов, В.Б. (2004). *Адміністративне право України. Академічний курс*. Київ: Юридична думка, 121.

⁵ Колпаков, В.К., Кузьменко, О.В., Пастух, І.Д., Коваленко, В.В. (2012). *Курс адміністративного права України*. Київ: Юрінком Інтер, 42.

⁶ Стеценко, С.Г. (2011). *Адміністративне право України*. Київ: Атіка, 74.

⁷ Галуцько, В.В., Олефір, В.І., Гридасов, Ю.В., Іванишук, А.А., Короед, С.О. (2013). *Загальне адміністративне право*. Херсон: ХМД, 62.

⁸ Ізюмов, В.І., Нікольський, В.М. (2007). *Хрестоматія з історії України XVII-XX ст.* Донецьк: Альфа-прес, 116-117.

⁹ Волков, А.Ф., Филипов, Ю.Д. (1897). *Сводъ законовъ Россійской имперіи*. С.-Петербургъ: Общественная Польза, 75.

веління щодо необхідності вказівки обов'язкових реквізитів скарги або прохання (рос. – «прошение») до Першого та Другого департаментів правлячого Сенату, а у п. 4 вказувались негативні наслідки недотримання цієї вимоги (веління) – не прийняття та повернення. Враховуючи, що й у сучасний період розвитку вітчизняного адміністративного права наявні аналогічні норми (встановлення вимог до звернень громадян та негативних санкцій у вигляді їх повернення, залишення без розгляду у випадку недотримання цих вимог¹), наведений приклад свідчить про сталість у підходах до врегулювання певних суспільних відносин. Ті ж трансформації, які відбуваються з цим інститутом, характеризуються поступовою лібералізацією, збільшенням прав у заявників та, відповідно, збільшенням кореспондуючих їм обов'язків у адресатів звернень. Трансформації також пов'язані із розвитком інноваційних технологій, прикладом яких є запровадження у законодавстві про звернення такого інституту, як електронні петиції.

Прикладом постійних суттєвих змін у врегулюванні тих чи інших адміністративно-правових відносин у межах доволі незначного періоду часу є норма про обов'язкове подання транспортних засобів для технічного огляду. Закріплена у п. 8 Розділу «Порядок проведення технічного огляду» Правил проведення державного технічного огляду автомобілів, автобусів, мототранспорту та причепів, затверджених ще у 1993 р.², відтворена у п. 11 нового Порядку проведення державного технічного огляду колісних транспортних засобів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) від 09.07.2008 р. № 606³, вона втратила чинність наприкінці 2011 р., коли Постановою КМУ 09.11.2011 р. № 1144 було визнано такими, що втратили чинність, низка постанов уряду⁴. Пов'язане це з набранням чинності 14.08.2011 р. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо усунення надмірного державного регулювання у сфері автомобільних перевезень» № 3565-VI, яким було скасована процедура державного технічного огляду для певних категорій транспортних засобів. Загалом це питання регулюється ст. 35 Закону України «Про дорожній рух»⁵, до якої, зокрема, Проектом Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері автомобільного транспорту з метою приведення їх у відповідність з актами Європейського Союзу (№ 4683, зареєстрований 17.05.2016 р.), КМУ пропонує внести зміни в частині повернення такого обов'язкового державного технічного огляду, щоправда під назвою «обов'язкова перевірка придатності транспортних засобів до експлуатації» та «обов'язковий технічний контроль транспортних засобів» (в залежності від різновидів транспортних засобів)⁶. Наразі до вказаного законопроекту висловлено чимала кількість зауважень і 21.02.2017 р. його повернуто на доопрацювання.

В обох нормативно-правових актах, в яких такий обов'язок встановлювався, за його невиконання передбачалась можливість притягнення до адміністративної відповідальності. Відповідною статтею із санкціями була на той час ст. 121 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) «Порушення водіями правил експлуатації транспортних засобів, правил користування ремнями безпеки або мотошоломами»⁷, у фабулі якої серед інших порушень передбачалось керування водіями транспортними засобами, які своєчасно не пройшли державного технічного огляду. Нині ж відповідна норма сформульована дещо інакше. Наразі ч. 3 ст. 121 КУпАП передбачає відповідальність за керування водієм транспортним засобом, що підлягає обов'язковому технічному контролю, але своєчасно його не пройшов, тобто йдеться не про всі транспортні засоби,

¹ Закон про звернення громадян, ст. 5 (1996) (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 47, 256.

² Постанова про затвердження Правил державного технічного огляду автомобілів, автобусів, мототранспорту та причепів 1993 (Кабінет Міністрів України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/141-93-%D0%BF>> (2017, травень, 07).

³ Постанова про затвердження Порядку проведення державного технічного огляду колісних транспортних засобів 2008 (Кабінет Міністрів України). *Офіційний вісник України*, 51, 16.

⁴ Постанова про визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України 2011 (Кабінет Міністрів України). *Офіційний вісник України*, 87, 40.

⁵ Закон про дорожній рух 1993 (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 31, 338.

⁶ Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері автомобільного транспорту з метою приведення їх у відповідність з актами Європейського Союзу 2016 (Кабінет Міністрів України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59136> (2017, травень, 07).

⁷ Кодекс України про адміністративні правопорушення 1984 (Верховна Рада УРСР). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/ed19990804/page4?text=%EE%E3%EB%FF%E4>> (2017, травень, 07).

а лише ті, які підлягають такому контролю. Такими, наприклад, згідно із Постановою КМУ від 12.08.2015 р. № 581, є транспортні засоби Національної гвардії, Державної прикордонної служби, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту тощо¹.

Прикладом трансформацій щодо закріплення обов'язків, які згодом вже не визнаються державою такими вже суттєвими та скасовуються, або вирішення питання щодо їх виконання чи невиконання залишаються на розсуд осіб, є врегулювання відносин про підтвердження підпису посадової особи юридичних осіб. Норма про обов'язковість скріплення підпису осіб, уповноважених установчими документами, довіреністю, законом або іншими актами законодавства, печаткою юридичної особи (абз. 2 ч. 2 ст. 207 Цивільного кодексу України)² (далі – ЦК України) в імперативному вигляді закріплювалась понад 10 років (з моменту прийняття ЦК України). Вказаний обов'язок було скасовано Законом України від 15.04.2014 р. № 1206-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення порядку відкриття бізнесу»³ шляхом закріплення відповідної норми у диспозитивному формулюванні (тобто виконання чи невиконання відповідного положення залишено на розсуд сторін): «обов'язковість скріплення правочину печаткою може бути визначена за письмовою домовленістю сторін». Вказаним законом внесено чимало змін і в інші законодавчі акти, які суттєво вплинули на обсяг адміністративних обов'язків суб'єктів господарювання, зокрема обов'язку виготовлення печатки, який у первісній редакції Господарського кодексу України (далі – ГК України) у низці норм передбачався в імперативній формі (наприклад, ч. 7 ст. 57 – «на печатках і штампах суб'єкта господарювання повинен зазначатись ...»; ч. 4 ст. 62 – «підприємство є юридичною особою, має <...> печатку із своїм найменуванням та ідентифікаційним кодом»⁴, а відповідно змінам, внесеним вказаним вище законом, маємо викладені у диспозитивній формі норми: ч. 1 ст. 58-1 ГК України – «суб'єкт господарювання може мати печатки»; ч. 2 ст. 58-1 ГК України – «для виготовлення печаток одержання будь-яких документів дозвільного характеру не передбачається». Раніше дозвільна система щодо печаток та штампів передбачалась та регулювалась, зокрема: Постановою КМУ від 12.10.1992 р. № 576 «Про затвердження Положення про дозвільну систему»⁵, Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 11.01.1999 р. № 17⁶. Продовженням цієї теми є прийняття Верховною Радою України у березні цього року Закону України № 1982-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо використання печаток юридичними особами та фізичними особами-підприємцями», яким, зокрема, внесено зміни в законодавчі акти адміністративно-правового спрямування, наприклад у КУпАП, у т.ч. вилучення ст. 189-2, яка передбачала адміністративну відповідальність за порушення правил виготовлення та порядку обліку і зберігання печаток та штампів, а так самовиготовлення, ввезення, реалізація та використання самонабірних печаток⁷, у Кодексі адміністративного судочинства України (далі – КАС України) тощо.

¹ *Постанова про затвердження Порядку проведення обов'язкового технічного контролю транспортних засобів Національної гвардії, Державної прикордонної служби, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту 2015* (Кабінет Міністрів України). *Офіційний вісник України*, 66, 48.

² *Цивільний кодекс 2003* (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 40-44, 356.

³ *Закон про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення порядку відкриття бізнесу 2014* (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради*, 24, 885.

⁴ *Господарський кодекс України 2003* (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 18, 19-20, 21-22, 144.

⁵ *Постанова про затвердження Положення про дозвільну систему 1992* (Кабінет Міністрів України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/576-92-%D0%BF>> (2017, травень, 07).

⁶ *Наказ про затвердження Інструкції про порядок видачі міністерствам та іншим центральним органам виконавчої влади, підприємствам, установам, організаціям, господарським об'єднанням та громадянам дозволів на право відкриття та функціонування штемпельно-граверних майстерень, виготовлення печаток і штампів, а також порядок видачі дозволів на оформлення замовлень на виготовлення печаток і штампів, та затвердження Умов і правил провадження діяльності з відкриття та функціонування штемпельно-граверних майстерень, виготовлення печаток і штампів 1999* (Міністерство внутрішніх справ). *Офіційний вісник України*, 17, 216.

⁷ *Закон про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо використання печаток юридичними особами та фізичними особами-підприємцями 2017* (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради*, 18, 222.

Ще одним прикладом, який «ілюструє» зміну законодавчого підходу до обов'язків, їх трансформацію від закріплення у вигляді імперативних приписів до формулювання у вигляді диспозитивних положень, є відносини, пов'язані із документальним підтвердженням громадянства України, відомостей у документах, що посвідчують особу чи її спеціальний статус. Так, відповідно до п. 6 Розділу 1 Положення про паспорт громадянина України, третя, четверта, п'ята і шоста сторінки паспорта призначені для фотокарток, додатково вклеюваних до паспорта, а сьома, восьма і дев'ята – для особливих відміток (такими є дані про дітей, групу крові і резус-фактор, які можуть бути внесені до паспорта лише на прохання громадянина на підставі відповідних документів). При цьому така диспозитивна можливість закріплювалась не завжди, а була надана лише зі зміною Положення Постановою КМУ від 02.09.1993 р. №3423-ХІІ «Про внесення змін і доповнень до Положення про паспорт громадянина України»). У первісній редакції цього Положення серед обов'язкових даних не передбачалось внесення відомостей про сімейний стан власника паспорта, натомість вказаною вище Постановою КМУ від 02.09.1993 р. №3423-ХІІ було внесено зміни, відповідна інформація стала обов'язковою до позначення у паспорті. Відтак, наразі у Положенні про паспорт громадянина України в імперативній формі зафіксовано, що на десятій сторінці паспорта робляться відмітки про сімейний стан власника паспорта, на одинадцятій-шістнадцятій – про реєстрацію постійного місця проживання громадянина¹. Євроінтеграційні прагнення України також позначились на вказаних відносинах і сприяли подальшій суттєвій зміні у врегулюванні вказаних питань. Так, Постановою КМУ від 25.03.2015 р. № 302 «Про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсним та знищення паспорта громадянина України» вже в імперативній формі закріплено норма (п. 131) про внесення до безконтактного електронного носія, що міститься у паспорті, додаткової змінної інформації, до якої, зокрема, віднесено інформація про народження дітей, про шлюб і розірвання шлюбу².

Отже, розвиток теоретичних положень про виконання адміністративно-правових норм та різновидів норм, які реалізуються у формі виконання, пов'язаний із поступовою трансформацією поглядів учених-адміністративістів від поширення «виконання» як можливу форму реалізації норм адміністративного права майже на всі різновиди норм (зобов'язуючі, уповноважуючі, забороняючі) до обмеження лише зобов'язуючими, що, у свою чергу, пов'язане із чітким виокремленням «виконання» від інших форм реалізації норм адміністративного права. Законодавчі підходи до виокремлення і подальшого закріплення тих чи інших обов'язків у нормативно-правових актах, які (обов'язки) є основою зобов'язуючих норм, також постійно зазнають трансформацій, від взагалі скасування певних обов'язків, до постійних експериментів щодо їх закріплення та скасування. Останнє є негативним явищем, адже створює невпевненість у пересічних громадян щодо наявності чи відсутності обов'язку, необхідність здійснення активної чи пасивної поведінки. Це є недоліком вітчизняного адміністративного законодавства, який слід подолати, а державі, нарешті, визначитись із необхідністю чи відсутністю необхідності у встановленні подібних обов'язків. Загалом в адміністративному законодавстві останніми роками спостерігається тенденція зміщення акцентів, що пов'язане, зокрема, із розвитком «сервісної» складової адміністративного права, коли зростає кількість нормативно закріплених прав осіб приватного права та, відповідно, зростає кількість нормативно закріплених обов'язків суб'єктів публічної адміністрації. Вказане пов'язане із зміною у співвідношенні таких форм реалізації адміністративно-правових норм, як «виконання» та «додержання». Характеристика особливостей останньої є перспективним напрямком подальших наукових досліджень як з питань наявних теоретичних розробок, так і законодавчих підходів щодо нормативного закріплення.

¹ *Постанова про затвердження положень про паспорт громадянина України 1992* (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 37, 545.

² *Постанова про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсним та знищення паспорта громадянина України, п. 131, 2015* (Кабінет Міністрів України). *Офіційний вісник України*, 40, 60.

References:

1. Halunko, V.V., Olefir, V.I., Hridasov, Yu.V., Ivanyschuk, A.A., Koroed, S.O. (2013). *Zahalne administratyvne pravo* [The General administrative law]. Kherson: KhMD. [in Ukrainian].
2. Kolomoets, T.O. (2010). *Slovnnyk bazovoyi terminolohiyi z administratyvnoho prava* [The glossary of basic terminology of administrative law]. Kyiv: Istyna. [in Ukrainian].
3. Zadykhaylo, O.A. (2016). *Administratyvne pravo Ukrayiny* [The Administrative Law of Ukraine]. Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian].
4. Averyanov, V.B. (2004). *Administratyvne pravo Ukrayiny* [The Administrative Law of Ukraine]. Kyiv: Yurydychna dumka. [in Ukrainian].
5. Kolpakov, V.K., Kuzmenko, O.V., Pastukh, I.D., Kovalenko, V.V. (2012). *Kurs administratyvnoho prava Ukrayiny* [The course on administrative law of Ukraine]. Kyiv: Yurinkom Inter. [in Ukrainian].
6. Stetsenko, S.H. (2011). *Administratyvne pravo Ukrayiny* [The Administrative Law of Ukraine]. Kyiv: Atika. [in Ukrainian].
7. Izyumov, V.I., Nikolskiy, V.M. (2007). *Khrestomatiya z istoriyi Ukrayiny XVII-XX st.* [The chrestomathy on the history of Ukraine of the XVII-XX centuries]. Donetsk: Alfa-pres. [in Ukrainian].
8. Volkov, A.F., Filipov, Yu.D. (1897). *Svod zakonov Rossiyskoy imperii* [Code of laws of the Russian Empire]. Saint Petersburg: Obshchestvennaya Polza. [in Russian].
10. *Zakon pro zvernennya hromadyan* [The Law on Public Appeals] 1996 (The Verkhovna Rada of Ukraine). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [The Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], 47, 256. [in Ukrainian].
11. *Postanova pro zatverdzhennya Pravyl derzhavnoho tehnicnoho ohlyadu avtomobiliv, avtobusiv, mototransportu ta prycheviv* [The Resolution on the approval of Rules for state technical inspection of cars, buses, motorcycles and trailers] 1993 (The Cabinet of Ministers of Ukraine). The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/141-93-%D0%BF>> (2017, May, 7) [in Ukrainian].
12. *Postanova pro zatverdzhennya Poryadku provedennya derzhavnoho tehnicnoho ohlyadu kolisnykh transportnykh zasobiv 2008* [The Resolution on the approval of the Procedure for state technical inspection of wheeled vehicles 2008] (Kabinet Ministriv Ukrayiny). *Ofitsiyeni visnyk Ukrayiny* [The official Bulletin of Ukraine], 51, 16. [in Ukrainian].
13. *Postanova pro vyznannya takymy, shcho vtratyly chynnist, deyakykh postanov Kabinetu Ministriv Ukrayiny 2011* [The Resolution on ceasing to be invalid some resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine 2011] (The Cabinet of Ministers of Ukraine). *Ofitsiyeni visnyk Ukrayiny* [The official Bulletin of Ukraine], 87, 40. [in Ukrainian].
14. *Zakon pro dorozhnyi rukh 1993* [The Law on Road Traffic 1993] (The Verkhovna Rada of Ukraine). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [The Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], 31, 338. [in Ukrainian].
15. *Proekt Zakonu pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny u sferi avtomobilnoho transportu z metoyu pryvedennya yikh u vidpovidnist z aktamy Evropeyskoho Soyuzu 2016* [Draft law on amendments to some legislative acts of Ukraine in the field of automobile transport in order to bring them into accordance with Acts of EU] (The Cabinet of Ministers of Ukraine). *Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine*. <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59136> (2017, May, 7) [in Ukrainian].
16. *Kodeks Ukrayiny pro administratyvni pravoporushennya 1984* [The Code of Ukraine on Administrative Offenses 1984] (The Verkhovna Rada of URSR). Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/ed19990804/page4?text=%EE%E3%EB%FF%E4>> (2017, May, 07) [in Ukrainian].
17. *Postanova pro zatverdzhennya Poryadku provedennya obov'yazkovoho tekhnichnoho kontrolyu transportnykh zasobiv Natsionalnoyi hvardiyi, Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby, Derzhavnoyi spetsialnoyi sluzhby transportu, Derzhavnoyi sluzhby spetsialnoho zvyazku ta zakhystu informatsiyi, Operatyvno-ryatuvnoyi sluzhby tsyvilnoho zakhystu 2015* [The Resolution on approval of the Procedure for mandatory technical control of vehicles of the National Guard, the State Border Service, State Special Transport Service, the State Service for Special Communications and Information Protection, Operational Rescue Service of Civil Protection] (The Cabinet of Ministers of Ukraine). *Ofitsiyeni visnyk Ukrayiny* [The Official Bulletin of Ukraine], 66, 48. [in Ukrainian].
18. *Tsyvilnyi kodeks Ukrayiny 2003* [The Civil Code of Ukraine] (The Verkhovna Rada of Ukraine). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [The Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], 40-44, 356. [in Ukrainian].
19. *Zakon pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo sproshchennya poryadku vidkryttya biznesu 2014* [The Law on amendments to some legislative acts of Ukraine on simplification the procedure for starting a business] (The Verkhovna Rada of Ukraine). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [The Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], 24, 885. [in Ukrainian].
20. *Hospodarskyi kodeks Ukrayiny 2003* [The Economic Code of Ukraine] (The Verkhovna Rada of Ukraine). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [The Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], 18, 19-20, 21-22, 144. [in Ukrainian].
21. *Postanova pro zatverdzhennya Polozhennya pro dozvilnu systemu 1992* [The Resolution on approval of the licensing system] (The Cabinet of Ministers of Ukraine). The Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine. <<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/576-92-%D0%BF>> (2017, May, 07) [in Ukrainian].

22. *Nakaz pro zatverdzhennya Instruktsiyi pro poryadok vydachi ministerstvam ta inshym tsentralnym orhanam vykonavchoyi vlady, pidpriemstvam, ustanovam, orhanizatsiyam, hospodarskim obednannym ta hromadyanam dozvoliv na pravo vidkryttya ta funktsionuvannya shtempelno-hravernykh maysteren, vyhotovlennya pechatok i shtampiv, a takozh poryadok vydachi dozvoliv na oformlennya zamovlen na vyhotovlennya pechatok i shtampiv, ta zatverdzhennya Umov i pravyl provadzhennya diyalnosti z vidkryttya ta funktsionuvannya shtempelno-hravernykh maysteren, vyhotovlennya pechatok i shtampiv 1999* [The Order on approval of the Instruction on issuing permits to ministries and other central executive bodies, enterprises, institutions, organizations, economic associations and citizens for opening and operation of stamp-engraving workshops, production of seals and stamps, as well as the procedure for issuing permits for orders for production of seals and stamps, and approval of the Conditions and Rules for realization of activity on opening and operation of stamp-engraving shops, production of seals and stamps 1999] (The Ministry of Internal Affairs). *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy* [The Official Bulletin of Ukraine], 17, 216. [in Ukrainian].
23. *Zakon pro vnesennya zmin do deyakyykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vykorystannya pechatok yurydychnymy osobamy ta fizychnymy osobamy-pidpriemtsyamy 2017* [The Law on amendments to some legislative acts of Ukraine concerning the using of seals by legal entities and individual entrepreneurs 2017] (The Verkhovna Rada of Ukraine). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [The Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], 18, 222. [in Ukrainian].
24. *Postanova pro zatverdzhennya polozhen pro pasport hromadyanyna Ukrainy 1992* [The Resolution on approval of provisions on passport of a citizen of Ukraine 1992] (The Verkhovna Rada of Ukraine). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [The Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], 37, 545. [in Ukrainian].
25. *Postanova pro zatverdzhennya zrazka blanka, tekhnichnoho opysu ta Poryadku oformlennya, vydachi, obminu, peresylannya, vyluchennya, povernennya derzhavi, vyznannya nediysnym ta znyshchennya pasporta hromadyanyna Ukrainy 2015* [The Resolution on approval of the example of a form, a technical description, and the Order of registration, distribution, exchange, reconsignment, withdrawal, return to a state, invalidation, and destruction of a passport of the citizen of Ukraine] (The Cabinet of Ministers of Ukraine). *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy* [The Official Bulletin of Ukraine], 40, 60. [in Ukrainian].